

NÅGRA BREV FRÅN VITALIS NORSTRÖM

Med kommentarer av fil. d:r FREDRIK VETTERLUND, Stockholm

FILOSOFIE professorn Vitalis Norström inträdde år 1907 i Svenska akademien. Vad denna tid var han bosatt i Göteborg, och sina förbindelser med akademien måste han sköta brevlades. Jag skall här publicera några hittills otryckta brev från honom till akademiens ständige sekreterare, skrivna under de första åren av hans medlemskap bland de Aderton och ej utan intresse för vår kännedom om hans och tidens andliga historia.

Mycket snart efter hans inval har tydligen akademien varit betänkt på att uppdraga åt honom en minnesteckning över filosofen Benjamin Höijer — över honom som i det börjande 1800-talets Uppsala banat väg för den tyska filosofiska och estetiska idealismen. Akademien hade länge önskat en dylik minnesteckning; en gång hade Viktor Rydberg åtagit sig saken men i sista stund nödgats att rygga sitt löfte.¹ Någon Höijerteckning hade akademien sedan ej fått, men då nu en filosof blivit medlem, hade man återupptagit idén.

Norströms svar lyder (med bibehållet stavningsätt):

»Göteborg den 11 januari 1908.

Högtärade Herr Doktor!

Jag har med tacksamhet emottagit Edert vänliga bref om högtids-sammankomsten och om den mig tilltänkta äran att få författa en minnesteckning i uppdrag af Svenska Akademien.

¹ Rydbergs papper innehålla ett vittnesbörd därom, som är smått tragikomiskt. Där finns nämligen ett brev från honom till sekreteraren, däri han klagar sin nöd att ha lovat skriva om Höijer och att nu ha satt vännen Wirsén i största förlägenhet. Han undrar om han kan få sitt löfte efterskönt — men är det rent omöjligt, måste han, så överansträngd han än är, sätta alla krafter till för att infria det. Detta skulle han säkerligen också ha gjort. Men — brevet blev aldrig avsänt utan ett annat, däri han väl lika varmt beklagar att han strandsätter akademien men icke ställer i utsikt att trots allt fullfölja saken. Utan tvivel är det hans maka fru Susen Rydberg som fruktat att akademien ej skulle släppa honom ifall han ej övervunne sin finkänslighet och sade blankt nej, och därför av välbehövlig

Till högtidsdagen i februari hoppas jag få komma, fastän min hälsa varit särdeles dålig ett par månader. Den svåra nervösa magåkomman synes nämligen vara på retur.

Hvad minnesteckningen angår, skall jag icke säga nej i annan måtto än så, att det blir mig omöjligt bli färdig därmed redan i år. Jag är nu midt inne i framställningen af min filosofiska åsikt, och det skulle lända till verklig skada för denna framställning, om jag nu gjorde någon exkursion åt sidan. I viss mening gäller det: nu eller aldrig! Men till 1909 hoppas jag bli färdig. Och då med en teckning af *Boström*, icke af Höjer. I det stycket har jag ändrat min mening.

Höjer öfvar kanske en starkare inre dragning på mig, men han ligger dock helt och hållet vid sidan af min egen väg, medan en monografi öfver *Boström* direkt springer fram ur mina egna uppgifter, ja rentaf är något, som jag förr eller senare måste gripa mig an med. Jag skall därvid — om Akademien hedrar mig med förtroendet — väl akta mig för den lärda afhandlingsstilen och söka iakttaga den akademiska minnesteckningens fordringar på samma gång som den stränga sanningens. *Boström* är äfven för mig en mycket betydande man — i vår svenska odlings häfder, fastän icke i filosofiens allmänna historia, dit han knappast hör. Detta hindrar naturligtvis icke, att han var en verklig filosof.

Jag hoppas att Nobelkomitén emottagit mitt förslag.

Med utmärkt högaktning
Eder värdsamt tillgifne
Vitalis Norström.»

Härtill är nu att anmärka: Vitalis Norström hade ju gått ifrån sin tidigare lärjungeställning till *Boströms* filosofi. Men just behovet att för sig själv och andra klargöra denna nya ståndpunkt är det som talar ur hans ovan citerade bekännelse, att en monografi över den berömde Uppsalafilosofen *måste* han förr eller senare söka skriva. »Personlighetsfilosof» som *Boström* var han alltjämt, men han trodde ej på *Boströms* sats att den absoluta personligheten, Gud, är tillgänglig för teoretisk kunskap och teoretiska bestämningar. En gång för alla hade ju Kant klarat upp, att vårt vetande endast kan omfatta världen sådan den ter sig för oss i tiden och rummet. Det verkliga bakom denna fenomenvärld är ett »ting i sig», som vetenskapen inte kommer åt, varför *Boströms* och andra metafysicis kunskap om det »absoluta», om Gud vore skenkunskap och deras ståndpunkt »förkantisk», d. v. s. ovetenskaplig.

månhet om hans hälsa dikterat och avsänt detta andra brev. Som vanligt är det i hennes avskrift det nu finns bland kungliga bibliotekets rydbergiana.

Nu förhöll det sig emellertid så, att mottagaren av det Norströmska brevet, Svenska akademiens sekreterare skalden Wirsén, trots vissa avvikelser var ivrig boströmian och icke gillade den kantska läran om ett »ting i sig» som fölle utanför medvetandet. I en dikt i festskriften till Boströms 100-årsminne 1897 hade han framlagt sin egen ståndpunkt:

Jag kan på inga mänskösatser svära,
och något saknar jag i mästartns lära,
förmäten fordrar jag en annan syn
på synd, på bön, försoning och försyn.

Alltså en opposition mot Boström från den lutherska kyrklig-
hetens ståndpunkt. Så fortsätter poeten:

Men detta snilles verk skall dock förblifva.
Ack, sången, som en färgrik slöja bär,
kan aldrig, aldrig dragen återgifva
av tankevärld, som klart kristallisk är.
Men då jag hört så ljudligt prisas mången,
hvars tanke blott ett eko var, i sången
jag lägger denna krans, som vördnad vred,
för Nordens största tänkarminne ned.

Om Norström kände till just denna wirsénska minnesdikt, vet jag inte, men han kände säkert Wirséns boströmianska inställning i allmänhet, och han kunde alltså förmoda att Wirsén ej skulle tilltalas av det han tillskrivit honom om Boström. Wirséns svar måtte emellertid ha varit älskvärt nog, ty åtta dagar senare skriver Norström ånyo:

Högtärade Herr Doktor!

Jag gläder mig åt den vänliga tonen i Edert bref, hvilken icke förräder någon bitterhet med anledning af meningsskiljaktigheten. Det var icke utan att jag med en viss beklämning öppnade Edert bref, som jag önskar besvara i speciellt en punkt.

Denna av Norström antydda »punkt» rör likväl inte Boström utan andra förhållanden, som dock icke nu böra lämnas åt offentligheten, enär ännu levande personer beröras däri. Däremot skall jag avtrycka ett brev från den 2 december samma år 1908, då Norström tydligen föreslagit sin tyske kollega och, vågar man säga, själsfrände filosofen Eucken till litterärt Nobelpris, vilket som bekant också gavs honom. Brevets intresse ligger i att det utvecklar Norströms syn på den tyske tänkarens gärning.

H. Herr Doktor!

Edert senaste bref gjorde mig verkligt godt genom sin vänliga ton och sitt accepterande af Eucken åtminstone som en *försvärlig* pris-tagare. Min s. k. seger var mig dyrköpt nog. Jag har en längre tid varit så mättad med Eucken, att jag formligen mått illa af allt som stått i samband med honom. Jag har ej hämtat mig än efter persen.

Om E:s filosofi vill jag nu blott sammanfatta min totaluppfattning: den är den äkta världshistoriska fortsättningen af den Kant—Fichteska idealismen, under det att Schelling—Hegel, den yttre, oäkta fortsättningen, betecknar ett återfall i panteism och därmed ock i naturalism. Vår Boström är för mig förkantisk och utan egentlig rapport med modern vetenskaplighet.

Euckens gudsbegrepp innebär *icke* ett minus af realitet och personlighet, därför att 'Gud' för honom är en 'symbol'. Tvärtom — symbolen betyder *mer än* verklighet och personlighet, icke *mindre än*. Så äfven för mig. Vi äro fullt ut teister men med en teism, som med sina uttrycksmedel kommer till korta inför det outsägliga.

För öfrigt anser jag mig stå fullt själfständig i förh. till Eucken och ha gått längre än han i kunskapsteoretisk riktning. Men för öfrigt är han en elf, medan jag bara är en bäck — dock med klarare vatten. Jag hade min åsikt färdig, när jag började läsa E.

Euckens framställning äger en skönhet, som kräfver 'välfrändskap' för att senteras. Det är tankerytmen, den intellektuella pulsens styrka, som för de lidelsefulle sanningsökarne gör den skön. Annars brukar han för många ord och upprepningar; blir därigenom ofta allt för bred och tröttsam, egenskaper, som den tyska abstraktionen ej gör behagligare. Men Sokrates' tal voro ju också platta och fula för *den* tidens finsmakare.

För resten var han den rätte mannen, *om* nu en filosof skulle hedras. Eucken är inte blott fackfilosof utan litet mer till. Enda möjliga konkurrentnamnet vore *William James*. Liljeqvist tycker som jag i detta fallet.

— — — — —
P. S. Jag vet ju icke, om Eucken beder till Gud. Jag vet bara, att jag dagligen gjort det själf alltifrån min tidiga barndom. Blott att jag under mina *svåraste* nervkriser varit för svag därtill.

Den William James, varom Norström talar och vars kandidatur även professor Liljeqvist i Lund kunde ha gillat, är naturligtvis den kände »pragmatiske» amerikanske filosofen, vars ställning *emot* den ensidiga intellektualismen vunnit Norströms gillande. Men Rudolf Eucken hade dock främsta rummet i hans hjärta, och brevet till Wirsén får sitt intresse som motivering därav i ett par för Norström centrala avseenden: Euckens historiska inställning och arten av hans gudsbegrepp. Norströms skrifter och brev innehåller ju ett och annat om Eucken, däribland ett svars-

brev till Eucken själv, vari de två filosofernas tankar om religionens väsen diskuteras, och det finns intet tvivel om, att det religiösa bejakande, som ligger bakom både Norströms och Euckens tänkande och som ställt dem i deras engarde-position gentemot tidens naturalism och ateism, också sammanfört deras sympatier. Norströms åskådning förändrades emellertid allt framgent, och av hans uttalanden att döma, t. ex. om religion, torde den näppeligen ha varit densamma vid hans död som när han på sin väg mötte Eucken. Dock, detta är en sak för sig.

Jag skall avsluta denna uppsats med att ånyo citera ett Norströmsbrev, som jag visserligen för flera år sedan offentliggjort i en tidning, men som ej bör saknas i samlingen av filosofens korrespondens med Svenska akademien genom dess sekreterare. Det är från 1913. Först innehåller det ett avböjande svar på den sedvanliga inbjudningen till akademiens högtidsmiddag den 21 december. För sjukdoms skull kunde Norström ej resa till Stockholm utan måste stanna å sin dåvarande vistelseort Hultafors »här ute i skogen».

Sedan gör han uttalanden, som äro högst belysande för hans ställning både till akademien och till samtiden överhuvud. Den minnesteckning över Boström, som han utlovat några år förut, har han tydligen ej haft tillfälle att skriva, vilket säkert tillhör det som vållar hans starka olust:

Ni skall tillåta mig, Herr Doktor, att tillägga, att jag för hvar år blir mindre och mindre glad åt min plats i Akademien. Medvetandet om, att jag troligtvis aldrig kan komma att göra någon nytta där — eller motsvara de anspråk som ställas på en akademiker af denna sort — plågar mig inte litet. Men jag *måste* i alla händelser samla mina krafter kring den uppgift, för hvilken jag sökt utbilda mig. Någon delning duger inte. Det blir ändå så litet af!

Så känner jag också starkt motsatsen mellan flertalets i Akademien läggning och min egen. Jag hör till 'högern' såväl som desse, och jag är inte mindre benägen att kämpa emot det mesta i tiden. Men på *andra* punkter, efter *andra* linjer och, om möjligt, med en *annan* kraft. Därför står jag fullt så 'oförstående' gentemot den gamla högern som mot den 'modärnaste' vänstern.

Första villkoret att segra måste dock vara att göra sig reda för *hvar* och *när* det lönar sig att strida, hvar och när man skall sätta in motstånd och attack. Men — jag blir för lång. Ni skall ej heller snart få anledning beklaga Eder öfver opåkallade utgjutelser af personlig art från min sida.

Med utmärkt högaktning
Vitalis Norström.

Som jag en gång påpekade: Här se vi Norströms självvalda isolering, hans främlingskap inför uppgifter utanför den filosofiska gärning han gjort till sin. Habil och smidig var han minst av allt, hans ande graviterade endast mot det centrala i honom, och att deltaga i en akademisk löpande arbete med uppgifter för dagen passade honom ej.

Särdeles intressant är hans deklaration av sin ställning som högerman till skillnad från andra akademisters. Dessa, t. ex. Wirsén själv, voro i allmänhet riktig höger, politiskt och litterärt konservativa. Att en så individualistisk församling, som ett samfund av aderton framstående personer måste vara, också gav rum för många skiftningar inom en dylik schematisk beteckning, är dock tydligt. Men till den röda radikalismen stod denna höger i skarp och självklar motsats.

Emellertid — Sveriges bildningselit inrymde också en annan linje, den liberala, som en gång tyckts direkt fortsätta 1700-talets upplysning. I sina senare skeden, med Geijer och Rydberg, hade den bringats i närheten både av romantisk mystik och klart idealistisk världsbetraktelse. Åtminstone i sistnämnda avseendet möta vi nu även Vitalis Norström.

När så den nya naturalistiska och socialistiska tidsströmmen gick fram över Skandinavien, glider Norström automatiskt in i den högerposition han själv anger i brevet — under lika stark opposition som den ortodoxa högern mot en radikalism, som vill lösa världsgåtan med idel naturalistiska faktorer och »tappa till det moraliska handlandets översinliga källa». På den fronten hade också Viktor Rydberg stått — och det kan tilläggas, att han liksom Norström stundom känt sig olustig av atmosfären inom sina akademiska kollegers krets. Ännu 1916 betygar Norström sin frändskap med Rydbergs liberalism. Som Rydberg, som historikern Harald Hjärne, som S. A. Hedlund i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning kan Norström därför betecknas med namnet gammalliberal, och från den fronten kämpar han mot sekelslutets och sekelskiftets röda radikalism.

Men därmed vill han även »sätta in motstånd och attack» på andra punkter än den gamla högern gjort — hur? ja det veta vi inte — och står »fullt så oförstående», det vill säga ogillande, mot den som mot den modernaste vänstern — såsom det heter i det sist citerade brevet till Wirsén. Och detta är just kärnan i brevet. Norström vet att han härvidlag liksom förut i frågan om Bo-

ströms filosofi står på en annan basis än akademiens sekreterare; och han har väl ansett sanningen och ärligheten fordra att ej sticka under stol därmed, eftersom åsikter, ståndpunkt betydde så mycket för Wirsén, temperamentsfull »skald och kämpe» av hela sitt hjärta som denne var. I det väsentligaste, i åskådningens idealism, ha de ju i alla fall stått på samma front. Men några vidare brev dem emellan ha knappast blivit växlade — ett par hälsningar å vykort finnas dock — och personligen nära varandra ha de ej kommit. De ha icke en gång »lagt bort titlarna».

Norströms utsagor om sin ställning till såväl radikalismen som den gamla högern skulle kunna gälla åtskilliga specialfrågor, säkerligen även sociala och politiska. Men detta skall här åtminstone lämnas alldeles därhän.

Till slut upprepar jag för överskådlighetens skull en parallell jag gjort annorstädes. Som i Danmark den s. k. nationalliberalismen efter att ha bekämpat den gamla högern själv fick intaga en högerposition gentemot 1870-talets anryckande »vänster», socialism och brandesianism, så ansågo ju de sistnämndas motsvarande svenska meningsfränder, att gammalliberalerna Hjärne, Rydberg, Norström numera voro en höger som borde bekämpas — och som kraftigt bekämpade dem själva (i t. ex. Norströms olika stridsskrifter eller i Den nya Grottesångens efterskrift). Men sådana andliga tillgångar som Norströms och Rydbergs idealistiska filosofi och Rydbergs idealistiska poesi hade den danska liberalismen icke att sätta in till »motstånd och attack».